

**ქართული დამწერლობა ჩრდილოეთ
კავკასიაში – ღინგვოკულტუროლოგიური
საფუძვლები¹**

**GEORGIAN SCRIPT IN THE NORTH CAUCASUS –
LINGUOCULTURAL BASICS**

ცირა ბარამიძე

Tsira Baramidze

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ქართული დამწერლობა, ჩრდილოეთ
კავკასია, ღინგვოკულტუროლოგია

Keywords: Georgian script, North Caucasus, linguoculturology

¹ ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის „ქართული სულიერი და მატერიალური კულტურა ჩრდილოეთ კავკასიაში – მონაცემთა ბაზა ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე“ ფარგლებში.

მოხსენებაში განხილულია ჩრდილოეთ კავკასიაში არსებული „ქართული სულიერი და მატერიალური კულტურის ძეგლები, კერძოდ: ეპიგრაფიკა, წარწერები, ქართული ეთნოტოპონიმიკა. მოცემულია მცდელობა, აიხსნას ჩრდილოეთ კავკასიაში არსებული ქართული მატერიალური და სულიერი კულტურის ძეგლების ამ რეგიონში არსებობის ისტორიული, პოლიტიკური, კულტურული და სოციალური მიზეზები; ჩრდილოეთ კავკასიაში დასტურდება არა მარტო ქართული ქრისტიანული კულტურის ძეგლები, არამედ სხვა სახის კულტურული მემკვიდრეობაც ქართული კულტურისა. კავკასიის რეგიონში საქართველო ისტორიულად წარმოადგენდა კულტურულ, პოლიტიკურ და საგანმანათლებლო ცენტრს. საქართველოზე გადიოდა კავკასიის ქვეყნების საკომუნიკაციო გზები. საქართველოს გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური ფუნქცია კავკასიის რეგიონში განაპირობებდა ქართული კულტურის შეხვედრას დანარჩენი კავკასიელი ხალხების კულტურასთან და განსაზღვრავდა საქართველოს განსაკუთრებულ როლს ამ ურთიერთობებში. ეს ყოველივე შეპირობებული იყო აგრეთვე იმითაც, რომ საქართველოს სახელმწიფო კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში კავკასიაში ერთ-ერთი (თუ ერთადერთი არა) დაწინაურებული სახელმწიფო იყო.

მოხსენებაში წარმოდგენილია ქართული ეპიგრაფიკული ძეგლები და ქართული დამწერლობით შესრულებული ქართული ტექსტები, შემონახული ჩრდილოეთ კავკასიაში, ასევე ქართული დამწერლობით შესრულებული ხუნძური და სხვა ჩრდილოკავკასიური ტექსტები. დაღესტანში შემორჩენილი ქართული წარწერების შესახებ მოგვეპოვება ა. ბერჟეს, ლავროვის, არნ. ჩიქობავას, ტ. გუდავას, დ. ათაევის და სხვა ლინგვისტთა და არქეოლოგთა სამეცნიერო კვლევები.

ქართულ-ჩრდილოკავკასიური კულტურული ურთიერთობების ორ ძირითად პერიოდს გამოვყოფთ: 1. V-X, 2. XI-XV საუკუნეები. განსაკუთრებით მეორე პერიოდში იწყება ახალი აქტიური ეტაპი საქართველოდან მისიონერული მოღვა-

ნეობისა. ქართული მართლმადიდებლური ეკლესია იღვნის ქრისტიანობის გასავრცელებლად, რასაც მოჰყვა ქრისტიანული ტაძრების მშენებლობა ამ რეგიონში. ამავე პერიოდში გავრცელებას იწყებს ქართული დამწერლობა და ქართული ენა გამოიყენება ღვთისმსახურებაში. ამ მხრივ ძალზე მნიშვნელოვანია ქართული დამწერლობით, როგორც ასომთავრულით, ისე ნუსხახუცურით, შესრულებული ტექსტების გავრცელება მთიან დაღესტანსა და ჩრდილოკავკასიის სხვა რეგიონებში.

ქართული ლინგვოკულტუროლოგიური ძეგლები ჩრდილოეთ კავკასიაში წარმოადგენს დოკუმენტურ დადასტურებას იმისა, რომ შუა საუკუნეებში არა მარტო ქართული ენა ასრულებდა ლინგვა ფრანკას როლს ჩრდილოეთ კავკასიაში, არამედ ქართული დამწერლობა გამოყენებული იყო ჩრდილოკავკასიური ენებისთვის დამწერლობის საფუძვლად. ეს პროცესები შემდგომ მონღოლების შემოსევებისა და სხვა დამპყრობლების ექსპანსიის შედეგად შეწყდა. ქართული ანბანის სისტემა, როგორც აღნიშნავს პ. უსლარი, ყველაზე მეტად მიესადაგება ჩრდილოკავკასიური ენების ფონემატურ სისტემას. მოხსენებაში წარმოდგენილია ახალი ემპირიული მასალა ქართული ეპიგრაფიკის შესახებ ჩრდილოეთ კავკასიაში.

The report discusses the “monuments of Georgian tangible and intangible culture in the North Caucasus, in particular: epigraphy, inscriptions, Georgian ethnotoponymy. An attempt is made to explain the historical, political, cultural and social reasons for the existence of Georgian material and spiritual cultural monuments in the North Caucasus; Not only the monuments of Georgian Christian culture are confirmed in the North Caucasus, but also other types of cultural heritage of Georgian culture. Georgia has historically been a cultural, political and educational center in the Caucasus region. Communication routes of the Caucasus countries passed through Georgia. Geor-

gia's geopolitical and geoeconomic function in the Caucasus region determined the meeting of Georgian culture with the culture of other Caucasian peoples and defined Georgia's special role in these relations. All this was also conditioned by the fact that the state of Georgia was one of the (if not the only) advanced states in the Caucasus in a particular historical period.

The report presents Georgian epigraphic monuments and Georgian texts written in Georgian script, preserved in the North Caucasus, as well as „Khundzuri“ (Avar language) and other North Caucasian texts written in Georgian script. About the Georgian inscriptions preserved in Dagestan we find A. Berge, Lavrov, Arn. Chikobava, T. Gudava, d. Scientific studies by Ataev and other linguists and archaeologists.

We distinguish two main periods of Georgian-North Caucasian cultural relations: 1. V-X, 2. XI-XV centuries. Especially in the second period, a new active phase of missionary activity from Georgia begins. The Georgian Orthodox Church strives to spread Christianity, followed by the construction of Christian temples in the region. At the same time, the Georgian alphabet began to spread and the Georgian language was used in worship. In this regard, it is very important to spread the texts in Georgian script, both in Asomtavruli and Nuskhakhutsuri, in mountainous Dagestan and other regions of the North Caucasus.

Georgian linguistic-cultural monuments in the North Caucasus are a documentary proof that in the Middle Ages not only the Georgian language played the role of lingua franca in the North Caucasus, but also the Georgian script was used as a basis for writing in the North Caucasian languages. These processes were interrupted by subsequent Mongol invasions and the expansion of other invaders. Georgian alphabet system, as noted by P. Uslar is most suitable for the phonemic system of North Caucasian languages. The report presents new empirical material on Georgian epigraphy in the North Caucasus.